

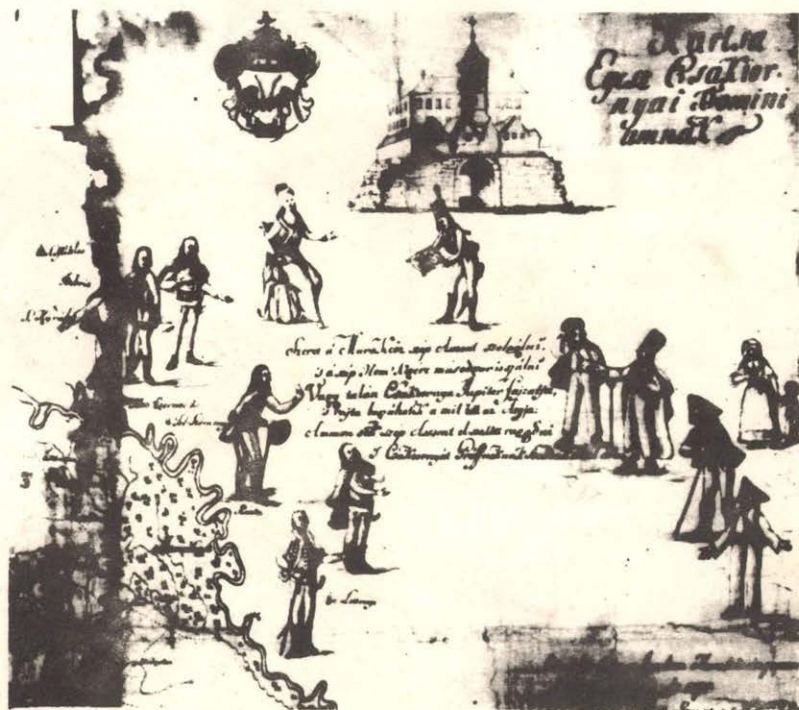
Ethnographia

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata

101. évfolyam

1990.

1. szám

A tartalomból:

Szilágyi Miklós, Cserbák András és Gáborján Alice, Krupa András,
Csobai Lászlóné, Niedermüller Péter írásai
a néprajz magyarországi történetéhez

Paládi-Kovács Attila: A néprajzi kutatás jelene és perspektívái
Részletek az 1988. november 16—17-én a magyar néprajzi kutatások
helyzetéről tartott konferencia előadásából

Akadémiai Kiadó, Budapest

A szerkesztőbizottság tagjai
K. CSILLÉRY KLÁRA, GUNDA BÉLA, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, SZILÁGYI MIKLÓS,
UJVÁRY ZOLTÁN, VARGYAS LAJOS, VOIGT VILMOS

A szerkesztőbizottság elnöke
BALASSA IVÁN
Szerkesztő
HOFER TAMÁS

A szerkesztőség címe: Magyar Néprajzi Társaság, 1055 Budapest V., Kossuth Lajos tér 12.
Felelős kiadó az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója

TARTALOM

Adatok és tanulmányok a néprajzi érdeklődés, kutatás, mozgalmak történetéhez Magyarországon

<i>Szilágyi Miklós: Szándékok és eredmények a vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeinek megalapozásában (1920 előtt) (14 képpel)</i>	1
<i>Cserbák András—Gáborján Alice: XVIII. századi magyarországi parasztabrázolások és viselettörténeti tanulságaik (11 képpel)</i>	51
<i>Krupa András: Ipolyi Arnold Magyar Mythológiájának szlovák vonatkozásai</i>	75
<i>Csobai Lászlóné: A Magyarországi Néprajzi Társaság Román Szakosztálya. Életrajzi vázlatok</i>	90
<i>Niedermüller Péter: Adatok a magyar folklór szövegbazísisának megkonstruálásához a XIX. században</i>	96

Néprajzi folyóiratok a 80-as években

<i>Kiss Mária: Narodna Umjetnost</i>	105
<i>M. Kozár Mária: Slovenski Etnograf</i>	107

Viták, vélemények

<i>Paládi-Kovács Attila: A néprajzi kutatás jelene és perspektívái. Eredmények és feladatok, elméleti megközelítések</i>	111
<i>Néhány vélemény a magyar néprajz helyzetéről</i>	118
<i>Paládi-Kovács Attila: „Magyar Néprajz” — egy kézikönyv múlt és jövő között</i>	118
<i>Barabás Jenő: Törekvések és irányok a mai magyar néprajzi kutatásban</i>	120
<i>Gunda Béla: Innováció, hagyomány, történetiség</i>	122
<i>Andrásfalvy Bertalan: Ökológia és néprajz</i>	124
<i>Szilágyi Miklós: Helyi identitás, helyi monográfiák, lokális néprajz</i>	126
<i>Niedermüller Péter: Egy tudomány válaszfűtjai: néprajz, antropológia, empirikus kultúrakutatás</i>	127
<i>Szent-Iványi István: Hozzászólás Niedermüller Péte; előadásához</i>	129

Krónika

<i>Tüskés Gábor: „Kép-hagyomány — nép-hagyomány”. A SIEF Néprajzi Képkutató Bizottsága III. Nemzetközi Konferenciája. Miskolc, 1988. április 5—10.</i>	131
<i>Klaniczay Gábor: „Boszorkányhit és boszorkányüldözés Közép- és Kelet-Európában.” Egy konferencia tanulságai. Budapest, 1988. szeptember 4—8.</i>	133
<i>Szilágyi István: „Passio — Húsvét — Pünkösd. Egyházművészet az év fordulása szerint.” Kiállítás a grazi Egyházmegyei Múzeumban. 1987. március—június.</i>	137

Ismertetések

(Teljes jegyzéküket lásd a borító 3. oldalán)	139
---	-----

az emberélet fordulójának hagyományvilágáról. Mindkét írás mellett, hogy tanulságos olvasmány a „gyevieknek”, hasznos adatokat szolgáltat az egyetemes magyar néprajzi kutatás számára is.

SZILÁGYI Miklós tanulmányában viszonylag bő teret kap annak bemutatása, hogy a víz milyen szerepet játszott a Tiszával együtt élő falu mindennapjaiban. Szó esik itt többek között a folyóvíz ivásáról, a „gyevi révről”, a piócafogásról, a nádvagásról. A halászat történeti adatainak számbavétele után a halászati jog, a halászati vállalkozások és a halászati munkaszervezet bemutatására helyezi a hangsúlyt a szerző, majd a halászati technikák változásainak elemzésével zárja írását. Az egész tanulmányon végigvonul az a módszertani sajátosság, hogy a tudományos fejtegetések közé ékelve nagy teret kapnak a népi interjúalanyok szó szerinti közreadott elbeszélései.

LELE József hagyományos módon ismerteti a falu különlegességének nem túl gazdag szokásvilágát. Előbb a számottevő és jellemzőbb jeles napi szokásokat veszi számba, majd a születés, a párválasztás és a temetés szokásait mutatja be. Tanulságosak azok a fejtegetései, amelyekben az algyői szokásokat összeveti a tápaiakkal.

Számot tarthat még a néprajzkutatók érdeklődésére SZABÓ József földrajzinév-közlése, valamint K. FÁBIÁN Ilona tanulmánya az algyői népnyelvről.

A kötet tanulmányainak stílusa nem mindig kielégítő. Elrettentő példaként említjük a 106. oldalt, ahol történelmi témájú szövegben előfordul a nyelvészek által teljes joggal üldözött mai divatszó: a „Jerendezés”.

Dicséret illeti viszont a szegedi nyomdát, amely most is, mint annyiszor, kiváló munkát végzett.

A kötetet alapos személy- és földrajzinév-mutató egészíti ki.

Gáspár Simon Antal: Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség. A válogatás és a kísérső tanulmány FORRAI Ibolya munkája. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1986. (facsimile) 165 l., 19 fénykép.

Mohay Tamás

Az olvasó e kötetben az istensegítsi születésű parasztember négy kéziratával ismerkedhet meg. Egy szöveget kivételével az írások az otthonlét barátságosságával átfűtött kalauzok: a falu határában és utcáin (földrajzinév-gyűjtők örömeire idézőjelbe téve a neveket), az egyházi év közös ünnepi szokásai közt s a címadó írásban magán Istensegítség az „idegen” számára leglátványosabb időszakban, advent és farsang között. Az utóbbi szakaszhoz illően egy lakodalom bő leírása következik, s hogy a jól megszerkesztett írás mégis torzó marad, azt a címszószerzőn felsorolt további témák jelzik. A négy kéziratot a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi; másolataik, változataik hosszú ideje forognak itthoni és távolba szakadt bukovinaiak között. Szerzőjük, aki kalauzoz, azok közé tartozik, akik sikertelenül próbáltak kitömi a paraszti életformából: egyéynyi szabóinaszkodás után haza kellett térnie, s folytatnia elődei földműves életét és küzdelmeit. Egyetlen lehetősége maradt a kiemelkedésre: a műveltség megszerzése és az alkotás. A megszerzett műveltség nem más, mind a bukovinai székelyek teljes hagyománya: szóban, dalban, viseletben, történelmi emlékezetben, sorsvállalásban s nem utolsósorban a már évszázada formálódó népi írásbeliségben. GÁSPÁR Simon Antal mint ciszterna gyűjti egybe népcsoportja emlékezetét, hogy aztán mintegy hatvan fennmaradt füzetében rögzítse és újraalkossa azt. A bukovinaiak ismert tragédiái átszöttek az ő életét is, s ez új hajtóerőt adott neki: ami addig „csak”, hagyomány volt, az ezután érték lett, ami magától értetődő volt, az képviselni való igazsággá változott. Amit eddig érzett és tudott, az most önértzet és öntudatforrás lett, s akit eddig megtartott a hagyomány, az mostantól a hagyomány megtartója lett. Lassan élete is életművé vált, visszaemlékezések alapjává. Írásaiban ismételt, változtat, újraserkeszt, akárha szóban mesélne, s írásának irodalmi értékét is a szóbeli hagyomány magabiztos birtoklása adja meg.

Kisérső tanulmányában FORRAI Ibolya, aki maga is belülről érzi e sokat szenvedett nép szívverését, s avatott ismerője írásbeliségüknek, pár lapon áttekintő képet fest e kéziratos irodalomról. Szerzőket, sorsokat, írói magatartásokat, műfajokat ismerteti, majd GÁSPÁR Simon Antal alakját hozza közel az olvasóhoz. Sokat idéz naplóból és önéletrajzokból, s felébreszti az olvasó kíváncsiságát és kívánságát, bár terjedelmesebb írásait is láthatnánk kinyomatva GÁSPÁR Simon Antalnak. FORRAI Ibolya terjedelmesebb és elmélyültebb elemzését a témáról a Néprajzi Közlemények nemrég megjelent kötete tartalmazza.

Külön ki kell fejeznünk örömmünket a facsimile kiadás miatt. Ez a megoldás, mely az utóbbi időben megszorított paraszti kéziratkidadásoknál ritkaság, szinte testközelbe hozza a szerzőt, és kétséget kizáróan hitelessé teszi a közlést. Kár, hogy az ismételt reprodukció éppen a címadó, leghosszabb írást nem kímélte olykor az ol-

vashatatlanságig fokozódó torzításoktól. A kötetet illusztráló fényképanyag reprezentatív, bár akadémiai kiadványban szokatlanul adatolatlan.

Vasary, Ildikó: Beyond the Plan. Social Change in a Hungarian Village. Westview Press. Boulder, 1987. 308 l., táblázatok, térképek, illusztrációk és index.

Kürti László (Amherst Mass.)

Az elmúlt évtizedben szaporodtak a magyar kultúrával, különösen a múlt és jelen paraszttársadalommal és folklórral foglalkozó antropológiai tanulmányok. A 70-es évek végéig olvashattuk FÉL Edit és HOFER Tamás igényes és terjedelmes könyvét a *Proper Peasants*-et, mely mindmáig angolul a legjobb leíró tanulmány Kelet-Közép-Európa változó parasztfalujáról. Aki a kelet-európai paraszti társadalom iránt érdeklődött, e klasszikus munka mellett találhatott az eredetileg a kelet-európai népek nyelvein írt tanulmányokról többnyire elég gyenge fordításokat, vagy ami ennél többet adhatott, olvashatta az angol-amerikai hagyományban kiképzett antropológusok és folkloristák kelet-európai terepmunka alapján írt tanulmányait. Ez utóbbi csoportba többé-kevésbé történetileg, területileg, etnikusan és elméleti megközelítés szempontjából is körülhatárolt tanulmányok tartoztak. Gondolok a Mediterráneum és a Balkán specialistáira mint MOSELY, PITT-RIVERS, PERISTIANY, HALPERN és mások. A 60-as évek végén és a 70-es évek elején változás volt megfigyelhető. Nyugati antropológusok először fordították figyelmüket Kelet-Közép-Európa felé, és adták közre saját terepmunkájukra épített tanulmányaikat. Túl nagy számban idézhetnék neveket, utalásnak néhány elegendő lesz. J. COLE és tanítványai egész sereg munkát adtak ki román falukról, W. LOCKWOOD Jugoszlávia boszniai részében dolgozott, C. SILVERMAN Bulgáriában, A. SIMIC Jugoszláviában és így tovább. Míg mindez történt, Kelet-Közép-Európa többi része nagyban-egészben kimaradt a kutatásokból.

A 70-es évek közepén azonban több Magyarországon született antropológus visszatért Magyarországra, és különböző témákban kutatni kezdett. Ez a folyamat annyira kibővült, és bizonyos szempontból annyira jelentős is, hogy a 80-as évek közepére egy önálló és szinte teljesen új témakör merült föl. Ez a „hungarológus antropológia” vagy „Magyarország antropológiája” (Hungarianist anthropology or Anthropology of Hungary), mely a kelet-európai antropológiában vagy pontosabban az Európa-kutató antropológiában jelentős ösztönzőerővé és témává lett. Itt is elég sok név idézhető: B. MADAY, S. GAL, M. HOLLOS, E. HUSEBY-DARVAS, P. BELL, C. HANN, a nemrég elhunyt M. SOZAN, M. LAMPLAND, L. VINCZE, és jómagam — és most I. VASARY. Ennek a csoportnak több közös jellemzője van: például mindannyian Magyarországon vagy az országok kívüli magyar közösségekben végeztek terepmunkát, akár Kelet-Európában, akár nyugaton, saját szakterületükön belül magyar anyaguk alapján publikálnak, és bizonyos mértékig kapcsolatot tartanak egymással, ha másként nem, a szaktudományos csatormákon keresztül.

E hasonlóságok ellenére helytelen lenne azt hinni, hogy nincsenek különbségek ezek közt a kutatók közt a tekintetben, ahogy felfogják kutatásuk tárgyát és szakterületüket. Erre példa I. VASARY újonnan kiadott könyve is. Bár gyűjtött anyaga és terepmunkája őt is besorolja a hungarológusok közé, alapvető módokon különbözik a csoport többségétől. VASARY például, C. HANN-nal együtt az antropológiai hagyománynak a brit társadalomantropológiai iskoláját képviseli. Ez a brit hagyomány nemcsak tartalmában, hanem episztemológiai álláspontjában is nyilvánvalóan különbözik észak-amerikai megfelelőjétől, a kulturális antropológiától. E különbségek vonása ki fog tűnni ismertetésemből is. Másokra mint a kritikai nézőpont, a néprajzi leírás személyes jellege, a terepmunka túlsúlya és egyebek, csak futólag utalok.

Vessünk először egy pillantást a szerzőre és arra az iskolára, amelyikhez tartozik. Ez utóbbi az University College of London, Anglia egyik legtekinélyesebb antropológiai iskolája. VASARY magyar származású, de ezt a tényt csak kutatása színhelyének kiválasztásánál említi. Ez a falu Pécsely, a Balaton északi partján, Veszprém megyében. Úgy értékeli, hogy származása révén „belül is van” a vizsgált kultúrában, és idegenként is nézi (XV. old.). „Belül van”, mivel beszél magyarul és egy magyar családban nőtt föl, és van „néhány távoli rokoni kapcsolata is néhány pécselyi családdal”. E kapcsolatokról a későbbi fejezetekben hallgat, amin én csodálkozom, mivel mi (amerikai antropológusok) ezt nagyon is kiemelnénk.

A szerző C. HUMPHREY személyét adja meg (aki maga jól ismert egy burját kolhoz hatalmas antropológiai monográfiájáról (*Karl Marx Collective*. London, 1983.)), mint aki kézirátát lektorálta. Ebből nem világos,

Ethnographia

Vol. 101.

1990.

No. 1.

Ismertetések — Book Reviews

Történelem — History

Köpeczi Béla (szerk.): Erdély története (*Balassa Iván*)

Közégsmonográfiák — Community Studies

Vajkai Aurél: Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja (*Bárth János*); — Petánovics Katalin: Várlus: Egy summás falu néprajza (*Bárth János*); — Hegyi András (szerk.): Algyő és népe (*Bárth János*); — Gáspár Simon Antal: Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség (*Mohay Tamás*); — Vasary, Ildikó: *Beyond the Plan, Social Change in a Hungarian Village* (*Kürti László*)